

Seattle után Prága inkább vidám karneváli képet mutatott, amikor a világ mintegy 40 országából össesereglett tüntetők a Béke terétől (Námesti Míru) megindultak a Kongresszusi Központ felé, ahol a Világbank és a Nemzetköz Valutaalap éves rendes közgyűlését tartotta. Akik televízió követtek az eseményeket, csupán a rendőrök és tüntetők közötti összecsapást láthatták, de nem látták a sokszínű maszkokat, transzparenseket, nem hallották a harci dobok hangját, és főleg nem hallottak arról, hogy a tüntetésekkel párhuzamosan tudományos konferencia is zajlott, ahol a számos országból össesereglett mintegy 200 közgazdász, szociológus, filozófus, politológus, újságíró kísérelt meg alternatívákat állítani a neoliberális elvek által vezérelt globalizációval szemben.

I. A vádbeszéd

A tüntetőkkel nem igazán szimpatizáló világsajtó gyakran úgy állítja be, hogy ez a sokszínű társaság szinte semmiben sem ért egyet, kivéve, hogy nem szeretik a Világbankot és a Nemzetközi Valutaalapot. Valójában éppen ennek az ellenkezője igaz, a tüntetők között meglepően széles körű az egyetértés a nemzetközi pénzügyi szervezetek tevékenységének megítélésében.

A tüntetők legfőbb kifogása, hogy a Valutaalap és a Világbank, kihasználva a fejlődő és a volt szocialista országok gazdasági problémáit, mindekelőtt ezen országok nagyfokú külső eladósodását, ún. Strukturális Alkalmazkodás Programokat (SAP) kényszerít ezekre az országokra. A strukturális alkalmazkodási politikák lényege, hogy ezen országoknak meg kell nyitniuk piacaikat a fejlett országok sokkal erősebb cégei és a fejlett ipari országokból kiinduló spekulációs tőkemozgás előtt (importliberalizáció, tőkemozgás liberalizációja, privatizáció), és belföldön olyan gazdaságpolitikát kell folytatniuk, amely biztonságot nyújt a befektetők számára (szigorú monetáris politika, a költségvetés jóléti kiadásainak lefaragása a külső adósságszolgálat teljesíthetősége érdekében).

Lóránt Károly

Prága üzenete

A Világbank és a Valutaalap azzal érvel a SAP-ok mellett, hogy a kezdetben fájdalmas intézkedések hosszabb távon gyorsabb gazdasági növekedéshez vezetnek, és a végén még a kezdetben vesztesek is jobban

járnak. Mára már mintegy másfél-két évtizednyi tapasztalat gyűlt össze a SAP-ok gazdasági és társadalmi hatásairól, amelyek korántsem támasztják alá a Világbank-Valutaalap kettős érvelését.

- A szerkezetátalakítási programok az országok döntő többségében (talán egy-két katonai diktatúrát, mint Chile, kivéve) *nem segítették elő* a gazdasági növekedést, és *nem voltak képesek* megállítani a szegénység növekedését, ugyanakkor növekvő egyenlőtlenséget, környezetkárosítást idéztek elő.
- A kilencvenes évek második felében a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) adatai szerint világviszonylatban *a munkát keresők egyharmada* – egymilliárd ember – *munkanélküli* vagy alulfoglalkoztatott.
- Azoknak viszont, *akiknek van munkájuk, a munkakörülményei rosszabbodtak*. Multinacionális cégek, mint például a Nike vagy az Adidas, fiatal nőket napi 12–14 órán át dolgoztatnak a fejlődő országokban. *Rabszolgamunkát* végez mintegy 300 millió gyerek és 50 millió felnőtt. A munkaidő hossza nincs szabályozva, nincs hatékony korlátja a gyermekmunkának.
- A neoliberális gazdaságpolitika *a világon korábban is meglévő nagyfokú egyenlőtlenségeket tovább növelte*. 1960-ban a világ népességének leggazdagabb egyötöde 30-szor volt gazdagabb, mint a legszegényebb ötödész. 1998-ban az Egyesült Nemzetek adatai szerint ez az arány már 78-szoros volt. A Forbes magazin szerinti leggazdagabb 200 ember vagyona meghaladja a világ lakossága 41%-ának (2,4 milliárd ember) egy évi jövedelmét.
- *Százmilliók szenvednek* éhségtől, alultápláltságtól, vagy egyébként gyógyítható betegségektől.
- A szerkezetátalakítási programok *jelentősen csökkentették az állami egészségügyi kiadásokat*. Zimbabwében például az egy főre jutó egészségügyi kiadás az egyharmadára esett azóta, hogy 1990-ben a Valutaalap által javasolt szerkezetátalakítási programokat vezettek be. Az egészségügyi kiadások csökkentése a gyermekhalandóság növekedéséhez, az AIDS gyors terjedéséhez vezetett, különösen az afrikai országokban.
- *A SAP-ok elsődleges célja az adott ország kamatfizető-képességének biztosítása*. A latin-amerikai országok a nyolcvanas években exportjövödelmeik 1/3-át költötték adósságszolgálatra, ennek ellenére az évtized végén adósságállományuk (a magas kamatlábak miatt) nagyobb volt, mint az évtized kezdetén.
- A nemzetközi pénzügyi szervek által kikövetelt fizetési-, és az ebből következő exportkényszer a természeti kincsekkel való *rablógazdálkodáshoz*, az erdők kivágásához, monokulturális mezőgazdasági termeléshez és ezen keresztül *a környezet súlyos károsításához vezet* a fejlődő országokban.
- A neoliberális gazdaságpolitika azonban nemcsak a fejlődő országokat, hanem *a fejlett országok széles társadalmi rétegeit is sújtja*. Amióta a 70-es évek közepén a neoliberalizmus lett az uralkodó gazdaságfilozófia, az Egyesült Államok lakossága 60%-ának nem nőtt a reáljövedelme, jóllehet az évente ledolgozott munkaórák 160 órával (egy teljes hónappal) növekedtek. Nyolc amerikai közül egy – tehát mintegy 30–33 millió ember – a szegénységküszöb alatt él, és 45 milliónak nincs egészségbiztosítása. A minimális bérek reálértéke 22%-kal alacsonyabb, mint 1968-ban.
- A pénzpiacok liberalizációja, amit a Valutaalap kényszerített a fejlődő és a volt szocialista országokra, *hihetetlen módon felfokozta a spekulációs tőkeáramlást*, globális játékkaszinóvá alakítva át a nemzetközi pénzügyi rendszert, amelynek már *semmi* köze nincs a valóságos gazdasági tevékenységhez. 1980-ban a nemzetközi pénzpiac napi forgalma 80 milliárd

volt, jelenleg 1500 milliárd, tehát közel húszszorosára nőtt, míg a világkereskedelem nominális értékben legfeljebb háromszorosára nőtt. A korlátozások nélküli pénzmozgás igen nagy károkat okoz a fejlődő és az átmeneti országokban. Az 1997-es pénzügyi válság néhány délkelet-ázsiai országban egy-másfél évtizeddel vetette vissza a reáljövedelmeket.

- Az elmúlt negyedszázad neoliberais politikája *a gazdasági hatalom soha nem látott koncentrációját hozta magával*. Mintegy 500 transznacionális vállalat (TNC = transnational corporation) uralja a világkereskedelem 70%-át, és ezek közül a mintegy 40 ember által irányított legnagyobb öt vállalat termelése nagyobb, mint a közel-keleti és afrikai országokét együttvéve. A nemzetközi szervezetek, mint a Nemzetközi Valutaalap (IMF), a Világbank (World Bank) vagy a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) a transznacionális vállalatok politikáját hajtják végre. Ez azt jelenti, hogy *a világot néhány száz, erre a funkcióra soha nem választott és demokratikusan el nem számoltatható ember irányítja*.

II. A neoliberális hitvallás és civil kritikája

A nemzetközi pénzügyi szervek és a WTO által képviselt gazdaságpolitika mögött *a neoliberális közgazdasági elmélet katedráliszerű építménye áll, amely néhány soha nem bizonyított, csupán hitvallásként, axiómaként elfogadott állításra épül*. Így a neoliberalizmus szerint a haladás legfőbb kritériuma a GDP pénzügyi szempontból fenntartható leggyorsabb növekedése. A szabad, a kormányok által nem befolyásolt piacok az erőforrások leghatékonyabb, társadalmi szempontból optimális elosztását eredményezik. A gazdasági globalizáció, amelyet a pénz és az árak világban való szabad áramlása előtti akadályok lebontásával lehet elérni, erősíti a versenyt, növeli a gazdasági hatékonyságot, munkahelyeket hoz létre, alacsonyan tartja az inflációt, növeli a fogyasztók választási lehetőségeit, és összességében majdnem mindenki számára előnyös. Igaz, a globális versenynek vannak győztesei és vesztesei, a jövedelem és vagyoni különbségek nőnek, de a jólét „leszivárog” (trickling down), és végül a vesztesek is jobb helyzetbe kerülnek, mint a szabad piaci gazdaságpolitika nélkül kerültek volna. Nincs is más alternatíva, hiszen globalizált világban élünk, amelyben ha egy ország korlátozza a multinacionális vállalatok tevékenységét, azok más országba költöznek át.

A civil szervezetek szerint *a valóság tényei ezeket a feltételezéseket nem támasztják alá, sőt a legtöbb esetben élesen ellentmondanak azoknak*. A haladás nem mérhető csupán a GDP növekedésével, figyelembe kell venni a társadalom és a környezet állapotát is.

A minden korlátozás nélküli áru- és pénzpiacok nem vezetnek az erőforrások optimális elosztásához.

A szabad kereskedelem mellett felhozott mai érvek jórészt visszavezethetők Adam Smith és David Ricardo elméletére, amely szerint a nemzetközi kereskedelem azért előnyös valamennyi résztvevő ország számára, mert azokra a termékekre specializálódhatnak, amelyeket relatíve a legkedvezőbb feltételek mellett tudnak gyártani, és így elérhető a termelési tényezők (föld, időjárás, ásványi kincsek, munkaerő) maximális kihasználása.

Ricardo példájában mind a bort, mind a szövetet kevesebb munkaerő-ráfordítással lehetett előállítani Portugáliában, mint Angliában, ám Portugáliában a borkészítéshez relatíve kevesebb munkaerő volt szükséges, így Portugália a borra, Anglia a szövetre szakosodott volna. Smith és Ricardo azonban nem számolt a tőkemobilitással. A mai körülmények között Ricardo ugyancsak csalódott lenne, mert termékspecializáció helyett az angol tőke Portugáliába áramlanék, az angol szövetgyártás pedig tönkremenne.

És pontosan ez történik manapság. Magyarországon a német bérek 1/7-éért lehet autót gyártani, tehát a német autógyártó üzemek egy része 6–800 km-rel keletebbre települ. Ezeket az autót azután nagy profitál lehet értékesíteni Németországban.

A probléma e rendkívül előnyös konstrukcióval azonban az, hogy a gazdasági élet körforgás. Ami az egyik oldalon bérköltségként jelentkezik, a másik oldalon vásárlóerő. Magyarországon – a sokkal alacsonyabb bérek miatt – mindent olcsóbban lehet gyártani, mint Németországban, tehát mindent Magyarországon kellene gyártani és Németországban eladni. De ki venné meg az autót Németországban, ha senki nem lenne munkája?

A példa jól mutatja, hogy az, *ami ma a világgazdaságban folyik, közgazdasági értelmetlenség*, ami rövid távon jövedelmet (például a munkanélküli segély autvásárlásra fordított részét) csoportosít át azok számára, akik először lépnek, hosszabb távon azonban – a csökkenő kereslet miatt – deflatórikus hatású, és nagyobb léptékben fenntarthatatlan. Henry Ford, az amerikai autógyártás megeremtője ezzel az igazán egyszerű összefüggéssel teljesen tisztában volt, amikor azt mondta: „Ha csökkented a béreket, egyben vásárlóid számát is csökkented.” Ehhez még hozzátehető, hogy a termelő tőke országról-országra történő szabad vándorlása jelentős infrastrukturális beruházásokat tehet feleslegessé az éppen otthagyt országokban, ami a transznacionális vállalatok számára ugyan „externália”, a helyi közösségek számára – és így a globális gazdaság számára is – azonban súlyos veszteséget jelent. *A javak és a termelő tőke szabad áramlása tehát egyáltalán nem vezet valamiféle optimális erőforrás-elosztáshoz, sőt jelentős veszteségeket, deflációt okozhat*.

Ugyanez még inkább igaz a spekulatív pénztőke (portfolió befektetések) mozgására is. Szó nincsen itt arról, hogy a „computer trading” eredményeként tizedmásodpercenként, vagy akár a hagyományos módon havi, vagy néhány havi gyakorisággal ideoda mozgó tőke valamiféle „optimális” erőforrás-elosztást eredményezne. Ebben az esetben főleg arról van szó, hogy az eladósodott országok adósságszolgálataik finanszírozása érdekében rá vannak kényszerítve arra, hogy a fejlett ipari országokban elérhető kamatoknál lényegesen magasabb, „kamatprémiummal” növelt kamatokat fizessenek.

Magyarországon ez a kamatprémium az 1995. évi stabilizációs csomagot („Bokros-csomagot”) követően 10%-ot ért el, jelentősen növelve az ország külföldi tartozását. A magasabb kamatok tehát nem magasabb hatékonyságot, hanem az eladósodott országok gyengeségét fejezik ki, *a tőke mozgás nem a termelési lehetőségek optimális kihasználását, hanem a gyengébb országok kifosztását eredményezi*.

A spekulációs tőke kimenekülésének megakadályozása az inflációt alacsonyan, a kamatokat magasán tartó „szigorú” monetáris és fiskális politikával lehetséges, amelynek deflatórikus hatása számottevően csökkenti az adott ország növekedési potenciálját.

A gazdasági globalizáció végül is olyan folyamat, amely számottevően csökkenti a helyi társadalmak és kormányok szuverenitását, az állampolgárok életét érintő legfontosabb kérdések eldöntését multinacionális vállalatok, pénzügyi spekulánsok távol levő, a helyi közösségeket nem ismerő, azok érdekeivel nem azonosuló döntéshozóinak kezére játsza át. A jövedelmek országok közötti és országokon belüli át-

csoportosuláshoz vezet, amelynek során a gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek lesznek, és a társadalom egészének létbiztonsága jelentősen csökken. A világot eluraló konzumizmus fogyasztói monokultúrához, a helyi kultúrák lerombolásához vezet. Ez az a folyamat, amelyre a társadalmak széles rétegeinek érdekeit, értékrendszerét kifejező civil mozgalmak nemet mondanak.

III. Kik és miért állnak a gazdasági globalizáció mögött?

A gazdasági globalizáció hívei azt állítják, hogy a gazdasági globalizáció természetes és visszafordíthatatlan folyamat. Ez csak akkor lenne igaz, ha a gazdasági globalizáció olyan gazdasági és szellemi többletet nyújtana más fejlődési alternatívákkal szemben, amely a népek túlnyomó többségének valódi felemelkedést jelentene, és ezáltal a kezdeti ellenszenv ellenére hosszú távon széles társadalmi támogatást kapna. A valamikori géprombolás éppen azért nem volt eredményes, mert a gépesítés bár kezdetben munkahelyek elvesztésével járt, hosszabb távon – más szerkezetben – még több munkahelyet teremtett, és jelentősen növelte a termelékenységet és ezáltal az életszínvonalat. A jelen esetben azonban szó sincs erről. A gazdasági globalizáció nem hoz termelékenységi többletet, hanem pusztán jövedelem-átcsoportosítást hajt végre, és a hatalom elosztását változtatja meg a helyi társadalmak, nemzetállamok rovására és a transznacionális termelő- és pénztőkét ellenőrző szűk csoportok, a „világelit” javára.

A végrehajtók

A Valutaalap, a Világbank és a WTO csak végrehajtói a neoliberalis gazdaságpolitikának. Bár a tüntetések e szervek ellen irányulnak, a civil szervezetek jól tudják, hogy e szervek vezetői és munkatársai közalkalmazottak, azt a politikát hajtják végre, amelyet az e szerveket ellenőrző hatalmak – tulajdonképpen a legnagyobb hét ipari hatalom –, az Egyesült Államok, Japán, Franciaország, az Egyesült Királyság, Németország, Olaszország és Kanada kormányai meghatároznak. A dolgok azonban többnyire az Egyesült Államok álláspontjának megfelelően alakulnak, hiszen például a Valutaalapban egymaga a szavazatok 17%-ával rendelkezik, míg a többi hat ipari hatalom együttes szavazataránya 28%.

Az érdekszervezetek

Am a kormányok sem maguk találják ki álláspontjukat, hanem állásfoglalásaik mögött erős érdekszervezetek, nyomásgyakorló csoportok állnak.

Ilyen nyomásgyakorló csoport például az European Round Table of Industrialist (Európai Ipari Vezetők Kerekasztala), a Transatlantic Business Dialogue (Transzatlanti Üzleti Konzultáció) vagy a World Water Council (Vízellátók Világtanácsa). Ezek a testületek a transznacionális vállalatok vezetőit tömörítik, és gyakorlatilag ők határozzák meg, hogy a WTO milyen kérdésekkel foglalkozzék, és milyen megegyezést igyekeznek elérni.

E testületek tagjait természetesen nem azok választják, akiknek az életét döntéseikkel befolyásolják.

Az agytrösztök

Egy gazdaságpolitika végrehajtása nem lehetséges pusztán az érdekek meztelen kimutatásával, valamilyen ideológia is kell, amely a gazdaságpolitikát „eladja” a társadalomnak. Ezen ideológiák kidolgozására szolgálnak a különböző agytrösztök.

A neoliberalis ideológia 70-es évekbeli uralomra jutásában igen nagy szerepet játszottak egyes egyetemek és intézmények, mint a Heritage Foundation, a Cato Institute, a Hoover Center, amelyeket az üzleti világ bő kézzel finanszírozott, és amelyeknek kutatói tele is írták a szak- és napilapokat a jóléti állam eszméjét és eredményeit támadó, és a neoliberalis eszméket dicsőítő cikkekkel és tanulmányokkal.

A szélesebb közvéleményre a legnagyobb hatást talán a Chicagói Egyetem professzorának, Milton Friedmannek A szabad választás című könyve gyakorolta, amely a szabad piacok és a szabad vállalkozás dicshimnusza.

Az amerikaiak többsége nyilván hazafias meghatottsággal olvasta őseiről, hogy „amikor megérkeztek, nem várták őket arannyal kikövezett utak,

nem találtak könnyű életet. Viszont kaptak szabadságot és lehetőséget, hogy képességeik legjavát kifejthesék. Kemény munkával, találmányossággal, takarékossgal és némi szerencsével legtöbbjüknek sikerült reményeit és álmait valóra váltani, bátorítva a barátokat és rokonokat, hogy csatlakozzanak hozzájuk.” Milton Friedman egyszerűen megfélemlékony, keményen dolgozó emberek otthon Írországban ugyanezekkel a képességgel és ugyanilyen szabadsággal simán éhen haltak a burgonyavész következtében. Valami más is kellett tehát számukra, mint a szabadság, és az a más az indiánok földje volt. Erre azonban a választó polgárok nem feltétlenül emlékeztek, amikor szavazatukkal utat adtak Ronald Reagannek és a mögötte lévő csoportok érdekeit szolgáló neoliberalizmusnak.

A bizottságok

Míg az agytrösztök az intellektuális erőt, a különböző bizottságok a végrehajtó hatalom képviselőit tömörítik. A különböző bizottságok közül két olyan szervezetet célszerű megemlíteni, ahol a világpolitika formálódik. Az egyik ilyen az 1921-ben alapított Council on Foreign Relation (www.cfr.org), amelynek mintegy 2000 tagja David Rockefeller elnökletével az amerikai üzleti és politikai elitet tömöríti. A testület rendkívül széles körű elemző és értékelő munkát végez, tagjai uralják az amerikai üzleti és politikai életet, valamint a médiát; az amerikai és így a világpolitikát meghatározó döntések jelentős része itt születik.

A másik a Zbigniew Brzezinski kezdeményezésére és ugyancsak David Rockefeller támogatásával 1973-ban létrehozott Trilateral Commission – Trilaterális Bizottság (www.trilateral.org), amelyben Amerika, Európa és Japán vezető üzletemberei, politikusai, politikai elemzői vesznek részt.

Jelenleg talán éppen a Trilaterális Bizottság a globalizáció menetrendjének legfőbb irányítója és támasza.

Ugyanakkor már ők is érzékelik azt a kihívást, amelyet a civil mozgalmak megjelenése jelent a gazdasági globalizációval szemben. A Trilaterális Bizottság 2000. áprilisában Tokióban megtartott ülésén, míg Henry Kissinger az USA külpolitikai szerepéről beszélt a globalizálódó világban, C. Fred Bergsten, az USA Világ gazdasági Intézetének (Institute for International Economics) igazgatója, az USA Pénzügyminisztériumának korábbi magas rangú vezetője, előadásában a globalizáció-ellenes mozgalmakkal foglalkozott.

Felhívta a figyelmet ezen mozgalmak erősödésére, és határozott ellenlépéseket sürgetett: „Azt hiszem, mindannyiunk számára saját országunkban, de kollektívan a Trilaterális Bizottságban és hasonló csoportokban együttműködve is alapvető, hogy a fenyegetést komolyan vegyük, és sokoldalú programokat dolgozzunk ki a növekvő kritikával szemben.”

A média

A globalizáció előretörése nem lehetett volna ilyen sikeres a hatalmas médiatámogatás nélkül, amely *a folyamatot olyan ellenállhatatlan történelmi törvényszerűségnek mutatja be, mint Marx a társadalmi rendszerek fejlődését, azzal a különbséggel, hogy a végállomás nem a kommunizmus, hanem a globális kapitalista világ gazdaság.*

Valójában lenyűgöző, hogy a világ-média milyen *egyöntetűen elítélően nyilatkozik a globalizációellenes mozgalmakról.* A The Economist például a Seattle-i tüntetőket, akiknek jó részét az amerikai szakszervezeti szövetség, az AFL-CIO tagjai adták, nemes egyszerűséggel csúrhének nevezi, de ugyanilyen hangnemben írt a tüntetőkről a Time, a Newsweek, a Fonte, a Business Week, az International Herald Tribune. A hasonlóságon persze nem csodálkozunk, ha tudjuk, hogy ezen lapok vezetői közül számosan a Council on Foreign Relation tagjai, továbbá hogy valamennyi lap egy stratégiai szövetség, egy konzorcium, a World Press Group tagja. *A világmédia néhány nagy, a globalizációnak már a pusztas helyzete miatt is elkötelezett érdekcsoport kezében van.*

A láthatatlan kéz mögött a látható ököl

A szabad piaci viszonyok között mindenki saját érdekét követi ugyan, ám egy „láthatatlan kéz” vezeti őket, hogy a magánérdekek végül is az egész társadalom javát szolgálják. A szabad piaci viszonyok, a szabad kereskedelem tehát mindenkinek előnyös. *Am ha ezt valaki a saját jószántából nem látná be, vannak eszközök nézeteinek megváltoztatására.* Amikor például Kína a múlt század közepén megtiltotta az ópium (kábitószer) bevitelét az országba, és saját ipara védelme

IV. Növekvő civil ellenállás

Az elmúlt két év tüntetései megmutatták, hogy a világ népei nem akarják többé a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank, a Világkereskedelmi Szervezet és a neoliberais közgazdászok receptjeit követni.

A Seattle-i, londoni, washingtoni és a legutóbbi prágai megmozdulások *milliók figyelmét hívták fel arra, hogy összefüggést lássanak olyan problémák között, mint az eladósodás, a környezet károsítása, a közüzemek privatizációja, a munkahelyek megszűnése és a munkakörülmények rosszabbodása.*

Az ellenállás néha csak jelzés értékű, máskor viszont politikusokat, kormányokat buktathat meg. Ez történt nem rég Equadorban, ahol a majdnem felkeléshez vezető indián mozgalmak lemondásra kényszerítették az elnököt. Ez történt 1995-ben

érdekében általában is korlátozta az importot, a brit flotta addig lőtte Nankingot, amíg Kína kénytelen volt megnyitni piacait (Nankingi egyezmény, 1842).

A szabad piacok ma sem nélkülözhetik a hasonló támogatást. A McDonald's nem virágozhatna a McDonnell Douglas (repülőgépgyár) nélkül. *A Világbankot, a Nemzetközi Valutaalapot és a Világkereskedelmi Szervezetet uraló országok egyben a világ vezető katonai hatalmai is, akik – mint az elmúlt évtized példái is bizonyítják – nem haboznak felszállási parancsot adni harci gépeiknek, ha érdekeik úgy kívánják.*

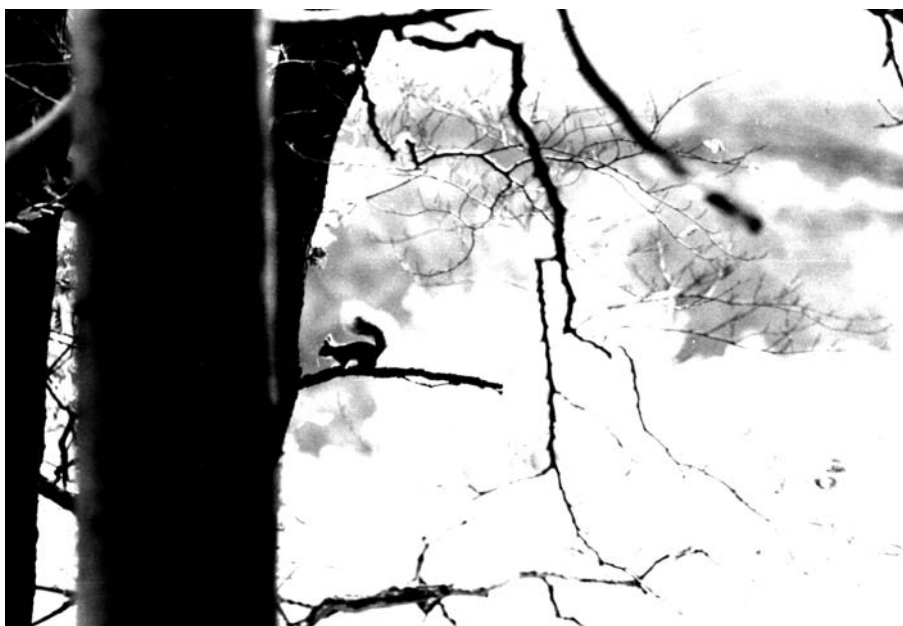
Franciaországban, amikor az utcai tüntetések és a közüzemi munkások sztrájkja a neoliberais kormány távozásához vezetett.

Az OECD keretében titokban előkészített Multilaterális Beruházási Egyezmény (Multilateral Agreement on Investment – MAI), amely súlyosan korlátozta volna a nemzetállami kormányok szuverenitását a transznacionális vállalatokkal szemben, megbukott, mert civil szervezetek nyilvánosságra hozták az elképzeléseket.

Változások szele érzékelhető azonban az Egyesült Államok Kongresszusában is.

1997 novemberében egy, a szabad kereskedelem további kiterjesztésére irányuló törvényt a kongresszus elutasított. Hatvan éve ez volt az első eset, amikor egy, a kereskedelem liberalizálására irányuló törvény nem ment át a kongresszuson. Azok a törekvések is, amelyek a Nemzetközi Valutaalap hatalmának további kiterjesztésére irányulnak, heves ellentámadásra találhatnak az amerikai kongresszusban.

Az ellenállást főleg különböző baloldali szervezetek, szakszervezetek, környezetvédők, humanisták, feministák szervezik a világ összes országából. E szervezetek laza szövetséget alkotnak egymással. A prágai tüntetés fő szervezője az INPEG volt (Initiative Against Economic Globalization – A gazdasági globalizáció elleni kezdeményezés), a tüntetésen közel negyven országból mintegy 10–15 ezer ember vett részt (főleg fiatalok), Magyarországról – többek között – a Baloldali Alternatíva Egyesülés, a Bankfigyelő Hálózat, a Veszprémi Egyetem diákjai és környezetvédők képviseltették magukat.

V. Az alternatíva

Az az alternatíva, amelyet a civil szervezetek a gazdasági globalizációval szemben ajánlanak, a legrövidebben úgy fogalmazható meg, hogy „lokalizáció globálisan”, vagyis a döntések visszahelyezése helyi szintre, világszerte.

A lokalizáció alapvetően a hatalomelosztás megváltoztatását, a döntési jogkörök áthelyezését jelenti a nem választott transznacionális vállalatoktól, nemzetközi szervezetektől a demokratikusan választott helyi közösségekhez.

A „lokális” vagy „helyi” jelző konkrét kérdésektől függően jelentheti a nemzetállamot, a nemzetállam valamely részét, vagy földrajzilag összekapcsolódó nemzetállamok régióját.

A lokalizáció közgazdaságtana arra a statisztikailag bizonyítható tényre épül, hogy az emberi szükségletek túlnyomó része helyileg (a szó előbbi értelmében) gazdaságosan kielégíthető, a nagy távolságú kereskedelmet elsősorban a természetföldrajzi adottságok eltérése és választékbővítés indokolhatja. Komparatív előnyöket csak a természetföldrajzi különbségek jelenthetnek, mert a termelői tőke és az ismeretek áramlása más termelési tényezők különbségeit kiegyenlíti. A bérkülönbségek kihasználása – azonos termelékenységi szint mellett, hiszen a termelékenységbeli különbségeket a működő tőke áramlása kiegyenlíti – csupán a jövedelmek átcsoportosításához vezet, de nem jelenti az erőforrások hatékonyabb elosztását, a termelési potenciál növekedését, és szélesebb körű alkalmazása deflációhoz vezet. A technikai fejlődés lehetővé teszi, hogy már viszonylag kisméretű üzemek is gazdaságosak legyenek, így a termelőerők állandó centralizálása közgazdasági érvekkel – tehát a nagyobb hatékonyság ígéretével – nem támasztható alá.

Mindezt figyelembe véve nem hatékonyságrontó az a követelés, hogy a termelőeszközök, valamint az árúknak a termelőtől a fogyasztóig terjedő útjának ellenőrzése kerüljön vissza a helyi közösségekhez.

Az állam szerepe

Valamennyi közműnek, közszolgáltatásnak (vasút, távközlés, energiaellátás, vízellátás, oktatás, egészségügy), és a termőföldnek, illetve a nyersanyag-kitermelésnek alapvetően a helyi közösségek tulajdonában kell lennie. *A központi kormányzat fe-*

lölőssége a monetáris és költségvetési politika kialakítása, amiből következik, hogy a nemzeti bankok nem önálló, a kormányoktól független intézmények. A szubnacionális közösségek (önkormányzatok) fő feladata a helyi közszolgáltatások megszervezése.

Fenntartható kereskedelem

A lokalizáció nem kereskedelemelmenes, pusztán az a célja, hogy diverzifikált helyi gazdaságokat hozzon létre, és ne kényszerítsen minden vállalatot arra, hogy önkiszákmányoló nemzetközi versenyt folytasson addig, míg maga vagy versenytársai el nem pusztulnak. Ez a megközelítés a „Tedd koldussá a szomszédodat” nézetű globális verseny helyett egy sokkal inkább a kooperációra épülő, „*Javítsd a szomszédod helyzetét*” filozófiát részesít előnyben.

A kereskedelem és a verseny a lokális gazdaságok számára is fontos hajtóerőt jelent. A szabad piacon azonban a tőke és a hatalom minden határ nélkül koncentrálódik, mert a verseny veszteségeinek termelési potenciálja és piaci részesedése a győzteseket erősíti.

Ezt megakadályozandó, *szabályozott piacra van szükség*, amely korlátokat szab az egyes vállalatok piaci részesedésének, és lehetővé teszi új vállalatok piacra jutását.

A lokalizált világ gazdaságban nincs szükség öldöklő globális versenyre, így a tudományos és technikai ismeretek könnyebben, kevesebb kockázatot vállalva továbbadhatók távoli közösségek számára, segítve azok felemelkedését. A helyi közösségek közötti globális kapcsolat és az információk – közöttük a tudományos eredmények – áramlása az Internet segítségével részben már ma is működik, részben tovább erősíthető. Jelenleg a fejlett ipari országok, az „Észak” mintegy 2000 helyi közössége (városok, települések) tart fenn valamiféle kapcsolatot hasonló számú fejlődő országbeli, „déli” közösséggel. Ezek a kapcsolatok hozzájárulhatnak a tudásszint, és ezzel a termelékenység és a jövedelem-színvonalak kiegyenlítéséhez.

Az elmondottakból következik, hogy a lokalizáció nem divatjamúlt protekcionizmus, amely védi a saját piacát, míg másokénak a megnyitására törekszik. A hangsúly a helyi kereskedelmen van, a viszonylag kisméretű távolsági kereskedelem szerepe a helyi gazdaságok sokszínűségének biztosítása.

Lokális kultúra

A lokalizáció egyben a helyi, nemzeti kultúrák sokszínűségének fenntartását is jelenti. A kulturális javak, eszmék áramlását nem kell korlátozni, *a médiahatalomnak azt a koncentrációját azonban, ami a mai globalizációt jellemzi, meg kell állítani és vissza kell fordítani.* A kultúra- és információközlő médiáknak alapvetően a helyi közösségek ellenőrzése alatt kell maradniuk.

A kulturális sokszínűség a kultúrák túlélése szempontjából ugyanolyan fontos, mint a biológiai sokszínűség (biodiverzitás) fennmaradása az élővilág fejlődése szempontjából.

A megvalósítás eszközei

A globalizációtól a lokális gazdasági rendszer kialakítása felé történő elmozdulás meghatározott intézkedéseket igényel.

Az egyik legfontosabb az „Itt termelj, itt adhat sz el” („site here to sell here”) elv megvalósítása az ipari és szolgáltató ágazatokban, a transznacionális vállalatokkal szemben. Ez azt jelenti, hogy a transznacionális vállalatok eladásai által lekötött vásárlóerőt kapcsolatba kell hozni azzal a jövedelemmel, amelyet termelő vagy szolgáltató üzemek az adott országban létrehozhatnak. Ezt a célt megfelelő védővámok kialakítása is szolgálhatja.

Egy másik eszköz a *barter-kereskedelem*, amely a piachoz való hozzájutás fejében (import) egyben hasonló nagyságú piacot biztosít (export).

A spekulációs pénzáramlás megfékezése érdekében *szükség van a nemzetközi pénzmozgások megadóztatására* úgy, ahogy azt James Tobin Nobel-díjas amerikai közgazdász javasolta (0,5% adó minden egyes nemzetközi pénzátutaláson).

A helyi gazdasági fejlődés elősegítése érdekében szerepet kaphatnak az olyan *helyi pénzek*, amelyek biztosítják a helyi gazdasági körforgást, de nem teszik lehetővé azt, hogy külföldi spekulánsok belépjenek a rendszerbe.

Szükség van az adózási rendszer olyan átalakítására, amely csökkenti az élömunka, és növeli a tőkejövedelmek, a természeti erőforrások, a szállítás, a környezetszennyezés adóterheit.

Végül, ami talán a legfontosabb, *olyan helyi közösségek létrejöttének elősegítése, amelyek biztosítják a helyi gazdasági körforgást a termeléstől az értékesítésen keresztül a fogyasztásig.*

A megvalósítás realitása

A javasolt alternatíva és eszköz-rendszer kétségtelenül szöges ellentéte a ma uralkodó közgazdasági nézeteknek, ugyanakkor rá kell mutatni arra, hogy a gazdaságtörténetben már valamennyi javasolt eszközt alkalmazták, és igen gyakran sikerrel.

Az összes ma fejlettnak tekinthető ország – talán egy-két kereskedő városállam kivételével – mind úgy tudott felzárkózni, hogy megfelelő védelemben részesítette gazdaságát, miközben igyekezett a korszerű technológiai ismereteket elsajátítani.

Ez éppúgy igaz Angliára, amely hazai piacait a Hajózási Törvénnyel és más hasonló törvényekkel 200 évén keresztül védte, mint Németország múlt század második felére tehető, vagy számos délkelet-ázsiai ország

második világháborút követő felzárkózására.

A mai globalizáció – amikor a termelőeszközök nem a helyi társadalmak kezében vannak – tulajdonképpen a gyarmati rendszernek felel meg. A gazdaságtörténet nem tud gyarmati országok felzárkózásáról, legfeljebb függetlenné válásukat követő száz év elteltével, mint az Egyesült Államok esetében.

A helyi összefogással történő felemelkedésnek viszont számos példája van, kezdve mondjuk a Hanza városoktól, a mormonok felemelkedésén keresztül a skandináv szövetkezeti mozgalmakig, de akár a hazai Hangya szövetkezetet is említhetnénk, és méltatlan lenne megfeledkezni a hazai szövetkezetek 60-as, 70-es évekbeli igen eredményes fejlődéséről.

VI. Azonnali követelések

A lokális gazdaság megvalósítása nyilvánvalóan hosszabb időt igényel, vannak azonban a civil mozgalomnak olyan követelései is, amelyek azonnal, a jelenlegi érdekviszonyok jelentősebb sérelme nélkül végrehajthatók.

- Ezek közül kiemelhető *a súlyosan eladósodott, szegény országok (HIPC) adósságainak feltétel nélküli és teljes elengedése*. Jelenleg a Valutaalap csak részleges, és strukturális alkalmazkodáshoz (tehát gazdaságuk liberalizálásához) kötött adósság-elengedést javasol, ami nem hozza kedvezőbb helyzetbe ezeket az országokat. Az adósság-elengedés *erkölcsi alapja* az, hogy az irreálisan magas kamatlábak és a történelmileg hátrányos cserearányok miatt a fejlett ipari országok már eddig is több jövedelmet vontak ki a fejlődő országokból, mint amennyi oda beáramlott. Az adósságállomány nem olyan nagy, hogy a politikai akarat megléte esetén ne lehetne a teljes adósság-leírást végrehajtani.
- Egy következő követelés, hogy a Valutaalap tegye lehetővé *a tőke mozgások nemzeti kontrollját* és a Tobin-féle adó valamilyen formájának bevezetését.
- A Világkereskedelmi Szervezet felé irányuló követelés *a szellemi tulajdonjogoknak a kevésbé fejlett országok érdekeit szem előtt tartó szabályozása*. A jelenlegi szándék szerint a szabadalmi védettséget, amit eddig csak gyártási folyamatra lehetett kapni, kiterjesztenék a termékekre is. Ez jelentős áremelkedéshez vezetne a fejlődő országokban, különösen a helyben gyártott gyógyszerek esetében.
- *A Valutaalap és a Világbank térjen vissza eredeti feladataihoz*, amelyekre létrehozták őket, és ne kényszerítsék a hitelfelvevő országokat strukturális alkalmazkodási programok végrehajtására, vagyis gazdaságaik liberalizálására.
- A nemzetközi pénzügyi intézmények szavazati rendszerét úgy kell átalakítani, hogy a szavazati részesedések kiegyenlítettebbek legyenek, *a hitelfelvevő országok nagyobb szavazati részesedést kapjanak*.
- A nemzetközi pénzügyi intézményekkel kötött *szerveződéseknek nyilvánosnak kell lenniük*, és a helyi nyelveken is publikálni kell őket (az eddigiekben ezek lényeges része titkos volt, és a nemzeti nyelvekre nem is voltak lefordítva).
- A korábbi szerkezetátalakításhoz kötött kölcsönök gazdasági és társadalmi hatását *civil szervezetek bevonásával* vizsgálják felül.
- *A politikai választásokat demokratikussá kell tenni*, véget kell vetni annak, hogy a politikai pártokat és a választási kampányokat az üzleti szféra finanszírozza.

VIII.

Csapataink harcban állnak

Míg a Valutaalapra igen kevésbé hatottak a civil szervezetek eddigi megmozdulásai, a Világbank igyekszik e szervezetekkel kapcsolatot teremteni, és a róla kialakult negatív képet megváltoztatni. A Világbank többek között arra hivatkozik, hogy kölcsönzési politikáját jelentősen megváltoztatta, abban a korábbiakhoz képest lényegesen nagyobb szerepet kapott az oktatási és egészségügyi ellátási rendszer finanszírozása. Egy SAPRI-nak nevezett program keretében (Structural Adjustment Participatory Review Initiative – Szerkezeti alkalmazkodást társadalmi részvétellel felülvizsgáló kezdeményezés) a Világbank a helyi civil szervezetekkel és kormányokkal együttműködve, mintegy egy tucat országban – közöttük Magyarországon – felülvizsgálja a szerkezetátalakítási kölcsönök gazdasági és társadalmi hatását. A Világbank legutóbbi programot dolgozott ki a világban kialakult szegénység mérséklésére.

Kétségtelen, a Világbank álláspontjában van némi eltolódás, radikális változás, *a neoliberalis elmélettől való eltérés azonban nem következett be*, sőt az ilyen változásokat szorgalmazó vezetőnek (Josef Stiglitz, a Világbank korábbi vezető közgazdász) távoznia is kellett az intézményből.

A Világbank valójában nem is változtathatja meg gyökeresen álláspontját, hiszen csak végrehajtója a mögötte lévő politikai erők, érdekcsoportok politikájának.

Ezt felismerve a civil szervezetek is harcmodort változtatnak, és tiltakozásukkal egyre inkább azokat az intézményeket célozzák meg, amelyekben a tényleges döntéshozás történik.

A gazdasági globalizáció elleni küzdelem két szinten folyik. Az egyik az *utcai tüntetések szervezése*, ami ma már az egész világra kiterjed, „globalizálódik”. Bárhol is jöjjenek össze a gazdasági globalizáció mögött álló erők, a helyi civil szervezetek tüntetéseket fognak szervezni. A küzdelem másik szintje az *elméleti munka*, amelynek keretében a civil szervezetek szakértői, a gazdasági globalizációt ellenző közgazdászok, szociológusok és más szakemberek elemzik a gazdasági globalizáció negatív hatásait, és dolgoznak ki alternatív gazdaságpolitikai javaslatokat.

Mindkét tevékenység koordinálása, az információ- és véleménycsere a világhálón történik, és most jutott el abba a fázisba, hogy olyan globális közösség jöjjön létre, amely négy kontinens (Amerika, Európa, Afrika, Ázsia) szakértőit és aktivistáit tömöríti.

A következő években a civil szervezetek egyre határozottabb és szervezettebb fellépése várható, és nagyobb aktivitás fognak kifejteni annak érdekében, hogy a lakosság szélesebb rétegei is tudomást szerezzenek arról, miért folyik a küzdelem.

Forrás: www.zpok.hu